

MINTAQAVIY RESURLARNI BOSHQARISHDA MENEJMENT YONDASHUVLARI: INSTITUTSIONAL NAZARIYA VA IQTISODIY XAVFSIZLIK INDIKATORLARI ASOSIDA BAHOLASH

Ismoilov Abdulxoliq Muxiddin o‘g‘li

Menejment kafedrası o‘qituvchisi, NamDTU

ORCID: 0009-0006-6436-7604

E-mail: ismoilovabdulxoliq0305@gmail.com

Annotatsiya

Mazkur maqolada mintaqaviy resurslarni boshqarishda menejment yondashuvlari institutsional nazariya va iqtisodiy xavfsizlik indikatorlari asosida ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Mintaqa iqtisodiyoti resurslardan samarali foydalanish darajasi bilan bevosita bog‘liq bo‘lib, tabiiy, mehnat, moliyaviy va ishlab chiqarish resurslari iqtisodiy xavfsizlikning asosiy omillari sifatida qaraladi. So‘nggi yillarda hududiy rivojlanish jarayonlarida resurslarni boshqarishda nomutanosibliklar, samaradorlikning pastligi va institutsional mexanizmlarning yetarlicha ishlamasligi kuzatilmoqda. Shu nuqtai nazardan, ushbu tadqiqot mintaqaviy resurslarni boshqarishda institutsional iqtisodiyot yondashuvlarini qo‘llash hamda iqtisodiy xavfsizlikni baholashda Gini, Theil, Atkinson va Hoover kabi ko‘rsatkichlardan foydalanishni taklif etadi. O‘zbekiston viloyatlari misolida olib borilgan tahlillar resurslardan foydalanish samaradorligi va iqtisodiy xavfsizlik o‘rtasidagi bog‘liqlikni ochib beradi. Tadqiqot natijalari asosida mintaqaviy menejmentni takomillashtirish, resurslardan oqilona foydalanish va hududiy tafovutlarni kamaytirishga qaratilgan ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Kalit so‘zlar: mintaqaviy resurslar, menejment yondashuvlari, institutsional nazariya, iqtisodiy xavfsizlik, hududiy nomutanosiblik, samaradorlik, tabiiy resurslar, mehnat resurslari, moliyaviy resurslar, iqtisodiy xavfsizlik indikatorlari, Gini koeffitsiyenti, Theil indeksi, Atkinson koeffitsiyenti, Hoover indeksi.

Аннотация

В данной статье будет проведен научный анализ управленческих подходов к управлению региональными ресурсами на основе институциональной теории и индикаторов экономической безопасности. Экономика региона напрямую связана со степенью эффективного использования ресурсов, при этом природные, трудовые, финансовые и производственные ресурсы рассматриваются как основные факторы экономической безопасности. В последние годы в процессах территориального развития наблюдаются диспропорции в управлении ресурсами, низкая эффективность, недостаточная работоспособность институциональных механизмов. В этом контексте настоящее исследование предлагает применение институциональных экономических подходов к региональному управлению ресурсами, а также использование таких показателей, как Gini, theil, Atkinson и Hoover, для оценки экономической безопасности. Анализ, проведенный на примере регионов Узбекистана, выявляет взаимосвязь между эффективностью использования ресурсов и экономической безопасностью. На основе результатов исследований

разрабатываются научно обоснованные рекомендации, направленные на совершенствование регионального управления, рациональное использование ресурсов, сокращение территориальных различий.

Ключевые слова: региональные ресурсы, подходы к управлению, институциональная теория, экономическая безопасность, территориальный дисбаланс, эффективность, природные ресурсы, трудовые ресурсы, финансовые ресурсы, индикаторы экономической безопасности, коэффициент Джини, индекс Тейла, коэффициент Аткинсона, индекс Гувера.

Abstract

in this article, management approaches to regional resource management are scientifically analyzed on the basis of institutional theory and economic security indicators. The economy of the region is directly related to the level of effective use of resources, and natural, labor, financial and productive resources are considered as the main factors of economic security. In recent years, there have been imbalances in resource management in the processes of Territorial Development, low efficiency and insufficient functioning of institutional mechanisms. In this context, this study offers the use of institutional economics approaches in regional resource management as well as the use of indicators such as Gini, Theil, Atkinson and Hoover in economic security assessments. The analysis carried out on the example of the regions of Uzbekistan reveals the connection between the efficiency of resource use and economic security. Based on the results of the study, scientifically based recommendations are developed aimed at improving regional management, rational use of resources and reducing territorial differences.

Keywords: regional resources, management approaches, institutional theory, economic security, territorial imbalance, efficiency, natural resources, labor resources, financial resources, economic security indicators, Gini coefficient, Theil index, Atkinson coefficient, Hoover index.

KIRISH

Mintaqaviy iqtisodiyotda resurslardan oqilona foydalanish va ularni samarali boshqarish iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlashning ustuvor omillaridan biridir. Resurslar – tabiiy, mehnat, moliyaviy va ishlab chiqarish salohiyati – hududiy rivojlanishning asosiy drayverlari sifatida iqtisodiy barqarorlik, ijtimoiy muvozanat va hududiy tafovutlarni kamaytirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bilan birga, resurslarni boshqarishda institutsional mexanizmlarning yetarli darajada samarali ishlamasligi ko'pincha hududlar o'rtasidagi rivojlanish tafovutlarini chuqurlashtiradi va iqtisodiy xavfsizlikni zaiflashtiradi.

BMT Taraqqiyot Dasturining (UNDP) 2022-yilgi Inson rivojlanishi to'g'risidagi hisobotida qayd etilishicha, resurslardan foydalanishda adolatsizlik yuqori bo'lgan mamlakatlarda iqtisodiy xavfsizlikning institutsional asoslari ham izdan chiqadi, bu esa barqaror rivojlanish maqsadlariga erishishni murakkablashtiradi [1].

Jahon iqtisodiy forumi (WEF) tomonidan chop etilgan Global Risk Report 2023da resurslardan samarasiz foydalanish, institutsional boshqaruvdagi zaifliklar va hududiy tafovutlarning ortishi iqtisodiy xavfsizlikka tahdid tug'diruvchi global xavflar qatoriga

kiritilgan [2]. Mazkur hisobotda resurslardan foydalanishda kompleks menejment mexanizmlarini shakllantirish, shaffoflik va samaradorlikni oshirish zarurligi ta'kidlanadi.

Shuningdek, Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti (OECD) Regional Outlook 2021 hujjatida resurslarni boshqarishda menejment yondashuvlarini kuchaytirish orqali hududiy rivojlanishda barqarorlik va inklyuzivlikni ta'minlash mumkinligi ilmiy asoslangan dalillar bilan tasdiqlangan [3].

O'zbekiston tajribasi ham bu jarayonni yaqqol namoyish etadi. Mamlakatda resurslardan samarali foydalanish masalasi davlat siyosatining asosiy yo'nalishlaridan biri sifatida e'tirof etilgan. Prezidentning 2022-yil 28-yanvarda qabul qilingan PF-60-son Farmoni bilan tasdiqlangan "2022-2026-yillarda Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi"da iqtisodiy xavfsizlikni mustahkamlash uchun resurslardan oqilona foydalanish, ekologik muvozanatni saqlash va hududiy nomutanosibliklarni kamaytirish ustuvor vazifa sifatida belgilangan [4]. Shu bilan birga, 2021-yilda tasdiqlangan "O'zbekiston Respublikasi qishloq xo'jaligini rivojlantirishning 2020-2030-yillarga mo'ljallangan strategiyasi"da ham resurslarni boshqarishda innovatsion menejment mexanizmlarini joriy etish va samaradorlikni oshirishga qaratilgan chora-tadbirlar ko'zda tutilgan [5].

Shunday qilib, mintaqaviy resurslarni boshqarishda menejment yondashuvlarini institutsional nazariya nuqtai nazaridan tahlil qilish va iqtisodiy xavfsizlik indikatorlari yordamida baholash bugungi kunda ilmiy va amaliy jihatdan nihoyatda dolzarbdir. Chunki resurslardan oqilona foydalanish nafaqat hududiy iqtisodiy barqarorlikni ta'minlaydi, balki ijtimoiy tenglikni mustahkamlaydi, hududlararo tafovutlarni kamaytiradi va iqtisodiy xavfsizlikning kompleks kafolatini yaratadi.

ADABIYOTLAR SHARHI

Mintaqaviy resurslarni boshqarishda menejment yondashuvlari bo'yicha olib borilgan ilmiy tadqiqotlar turli nazariy paradigmalarga asoslangan bo'lsa-da, ularning umumiy xulosasi iqtisodiy xavfsizlikni mustahkamlash samarali institutsional mexanizmlar mavjudligiga bog'liqligini ko'rsatadi. Avvalo, Douglass Northning "Institutsional iqtisodiyot nazariyasi" asarida barqaror iqtisodiy o'sish uchun samarali institutlarning mavjudligi hal qiluvchi shart ekanligi ta'kidlanadi [6]. Uning fikricha, iqtisodiy taraqqiyotning uzoq muddatli barqarorligi nafaqat resurslarning mavjudligiga, balki ularni taqsimlash va boshqarish mexanizmlariga bog'liqdir. Shu nuqtai nazardan, mintaqaviy menejment tizimlarida institutlarning sifat darajasi iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlashda muhim determinant hisoblanadi.

Resurslardan oqilona foydalanmaslik natijasida yuzaga keladigan xavflarni Sachs va Warner tadqiqotlari ham chuqur asoslab bergan. Ularning "Resurs la'nati" nazariyasiga ko'ra, resurslarga haddan tashqari tayangan mamlakatlarda iqtisodiy xavfsizlik zaiflashadi va o'sish sur'atlari pasayadi [7]. Bu g'oya hududiy iqtisodiyot uchun ham dolzarb bo'lib, resurslardan samarali foydalanish mexanizmlarining mavjud emasligi hududiy nomutanosibliklarni kuchaytirishi mumkinligini ko'rsatadi.

Hududiy tafovutlar masalasida Milanovicning global tengsizlik haqidagi tadqiqotlari alohida ahamiyat kasb etadi. U mintaqaviy daromad va resurslardan

foydalanishdagi nomutanosibliklarni o'lchash uchun Gini, Theil va Atkinson koeffitsientlarini qo'llashni taklif etadi [8]. Bu metodologiya hududiy iqtisodiyotda iqtisodiy xavfsizlikni tahlil qilishda keng qo'llanilib, resurslardan foydalanish samaradorligi va ijtimoiy adolat o'rtasidagi bog'liqlikni ochib beradi.

Xalqaro tashkilotlarning hisobotlari ham bu yo'nalishda muhim ilmiy manba hisoblanadi. OECDning Regional Outlook 2021 hujjatida hududiy boshqaruvni kuchaytirish, resurslardan foydalanishda innovatsion menejment mexanizmlarini joriy etish va hududiy tafovutlarni kamaytirish orqali iqtisodiy xavfsizlikni mustahkamlash mumkinligi ta'kidlangan [9]. UNDPning Inson rivojlanishi hisobotida esa resurslardan samarali foydalanish inson kapitalining rivojlanishi bilan chambarchas bog'liqligi, ularning noto'g'ri boshqarilishi esa iqtisodiy xavfsizlikka bevosita tahdid solishi qayd etilgan [10].

Milliy ilmiy manbalar ham mazkur masalaga chuqur yondashadi. Masalan, Abdukarimovning tadqiqotlarida mintaqaviy resurslardan foydalanishda institutsional mexanizmlarni kuchaytirish, samarali menejment tizimlarini joriy etish va resurslar ustidan davlat nazoratini takomillashtirish zarurligi ilmiy asoslanadi [11].

Mullabayev esa mintaqaviy iqtisodiy rivojlanishda resurslardan foydalanish samaradorligi va boshqaruv mexanizmlarining takomillashuvi iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlashdagi asosiy shartlardan biri ekanini alohida ta'kidlaydi [12].

Shu bilan birga, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvarda qabul qilingan PF-81-son Farmonida belgilangan "Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi" ham hududiy tafovutlarni kamaytirish va resurslardan oqilona foydalanish orqali iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlash davlat siyosatining ustuvor vazifalaridan biri sifatida qayd etilgan [13].

Umuman olganda, adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, mintaqaviy resurslarni boshqarishda menejment yondashuvlari institutsional asoslar, samarali indikatorlar va strategik davlat siyosati uyg'unligi orqali iqtisodiy xavfsizlikni mustahkamlashga xizmat qiladi. Ilmiy manbalarda berilgan nazariy qarashlar va amaliy tavsiyalar ushbu tadqiqotning metodologik asosini tashkil etib, hududiy rivojlanishda resurslardan samarali foydalanish mexanizmlarini ishlab chiqishga yo'naltirilgan.

METODOLOGIYA

Mazkur tadqiqotda iqtisodiy xavfsizlik indikatorlari asosida mintaqaviy resurslardan foydalanish samaradorligi ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Mintaqa iqtisodiyoti tabiiy, mehnat, moliyaviy va ishlab chiqarish resurslari bilan bevosita bog'liq bo'lib, ularning boshqarilishi iqtisodiy xavfsizlikning poydevorini tashkil etadi. Tadqiqot metodologiyasi sifatida institutsional iqtisodiyot yondashuvi tanlandi, chunki u rasmiy va norasmiy institutlarning samaradorligi orqali resurslardan foydalanish natijadorligini izohlaydi. Iqtisodiy xavfsizlikni empirik o'lchashda Gini, Theil, Atkinson va Hoover ko'rsatkichlaridan foydalanish taklif etildi. Ushbu indikatorlar yordamida hududlar kesimida resurslardan foydalanishdagi nomutanosibliklar, tengsizlik darajasi hamda iqtisodiy xavfsizlikka bo'lgan ta'sir aniqlandi.

Tadqiqotning ma'lumotlar bazasi O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi, Markaziy bank va xalqaro tashkilotlar (OECD, UNDP) ochiq statistik hisobotlari asosida shakllantirildi. Panel ma'lumotlar tahlili, korrelyatsion bog'liqlikni aniqlash, indikatorlar asosida hududiy nomutanosibliklarni hisoblash va dinamik qiyosiy tahlil metodlari qo'llanildi. Namuna sifatida O'zbekistonning barcha viloyatlari, chuqurlashtirilgan holda esa Namangan viloyati va uning tumanlari bo'yicha 2015–2024-yillar oralig'idagi statistik ko'rsatkichlar tahlil qilindi. Natijalar mintaqaviy menejmentni takomillashtirish, resurslardan samarali foydalanish va iqtisodiy xavfsizlikni mustahkamlash uchun ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqishga xizmat qiladi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Mazkur bo'limda Namangan viloyati va uning tumanlari misolida 2015–2024-yillar davrida resurslardan foydalanish samaradorligi hamda iqtisodiy xavfsizlik indikatorlari asosida kompleks ilmiy tahlil amalga oshiriladi. Tadqiqotda tabiiy, mehnat va moliyaviy resurslardan foydalanish darajasining dinamikasi chuqur o'rganilib, ularning hududiy tafovutlarga va iqtisodiy xavfsizlik ko'rsatkichlariga ta'siri aniqlanadi. Shuningdek, Gini, Theil, Atkinson va Hoover indeksleri asosida hududiy nomutanosiblik darajasi baholanib, iqtisodiy xavfsizlik bilan resurslardan foydalanish samaradorligi o'rtasidagi korrelyatsion bog'liqlik empirik asosda tahlil qilinadi. Ushbu natijalar mintaqaviy menejment yondashuvlarini takomillashtirish va iqtisodiy xavfsizlikni mustahkamlash bo'yicha ilmiy asoslangan xulosalar chiqarish imkonini beradi.

Namangan viloyatida so'nggi o'n yil davomida tabiiy, mehnat va moliyaviy resurslardan foydalanishning umumiy dinamikasi hamda ularning samaradorlik darajasidagi o'zgarishlar yillik kesimda aks ettirilgan (1-jadval).

1-jadval.

Namangan viloyatining 2015-2024-yillarda resurslardan foydalanish dinamikasi

Yil	YaIM o'sishi (%)	Tabiiy resurslardan foydalanish samaradorligi (%)	Mehnat resurslari bandligi (%)	Moliyaviy resurslardan foydalanish samaradorligi (%)
2015	6.5	72.1	62.5	65.3
2016	6.8	73.4	63.2	66.1
2017	7.1	74.8	64.0	68.0
2018	6.9	75.3	64.9	68.8
2019	7.4	76.5	65.8	70.2
2020	5.1	72.6	62.7	65.0
2021	6.2	74.0	63.8	67.3
2022	6.8	75.2	65.4	68.5
2023	7.0	76.9	66.1	69.7
2024	7.2	78.1	67.4	71.0

Manba: Namangan viloyati statistika boshqarmasi ma'lumotlari asosida muallif ishlanmasi

Jadval ma'lumotlari Namangan viloyatida so'nggi o'n yil davomida resurslardan foydalanish samaradorligining turlicha bosqichlarda shakllanganini ko'rsatadi. 2015-yilda tabiiy resurslardan foydalanish samaradorligi 72,1 foiz, mehnat resurslari

bandligi 62,5 foiz, moliyaviy resurslardan foydalanish samaradorligi esa 65,3 foizni tashkil etgan. Keyingi yillarda barqaror o‘shish kuzatilib, 2019-yilga kelib mazkur ko‘rsatkichlar mos ravishda 76,5 foiz, 65,8 foiz va 70,2 foizgacha yetgan. Bu davrda viloyat YaIMining o‘shish sur‘ati ham yuqori bo‘lib, resurslardan foydalanishning iqtisodiy xavfsizlik bilan bevosita bog‘liqligi tasdiqlanadi.

2020-yilda pandemiya ta‘siri natijasida barcha asosiy ko‘rsatkichlarda pasayish qayd etilgan. Masalan, tabiiy resurslardan foydalanish samaradorligi 72,6 foizgacha, mehnat resurslari bandligi 62,7 foizgacha, moliyaviy resurslardan foydalanish samaradorligi esa 65,0 foizgacha qisqargan. Ammo keyingi yillarda iqtisodiy tiklanish jarayoni boshlanib, 2024-yilga kelib tabiiy resurslardan foydalanish samaradorligi 78,1 foiz, mehnat resurslari bandligi 67,4 foiz, moliyaviy resurslardan foydalanish samaradorligi esa 71,0 foiz darajasiga yetgan. Ushbu ko‘rsatkichlar mintaqada resurslardan foydalanish samaradorligi iqtisodiy xavfsizlikni mustahkamlashda muhim determinant sifatida namoyon bo‘layotganini ko‘rsatadi.

Namangan viloyatida so‘nggi o‘n yil davomida iqtisodiy xavfsizlik indikatorlari – Gini, Theil, Atkinson va Hoover ko‘rsatkichlarining dinamikasi yoritilgan bo‘lib, daromad va resurslardan foydalanishdagi hududiy tafovutlarning o‘zgarishi hamda ularning iqtisodiy xavfsizlikka ta‘siri aks ettirilgan (2-jadval).

2-jadval.

Namangan viloyatining 2015-2024-yillardagi iqtisodiy xavfsizlik indikatorlari

Yil	Gini koeffitsiyenti	Theil indeksi	Atkinson indeksi	Hoover indeksi
2015	0.298	0.155	0.121	0.102
2016	0.295	0.153	0.119	0.100
2017	0.302	0.159	0.124	0.108
2018	0.309	0.163	0.127	0.111
2019	0.312	0.168	0.129	0.114
2020	0.328	0.179	0.134	0.123
2021	0.321	0.173	0.131	0.118
2022	0.315	0.169	0.128	0.113
2023	0.310	0.165	0.126	0.109
2024	0.305	0.161	0.123	0.106

Manba: Namangan viloyati statistika boshqarmasi hamda Davlat soliq boshqarmasi ma‘lumotlari asosida muallif ishlanmasi

Jadvaldan ko‘rinib turibdiki, 2015-yilda Gini koeffitsiyenti 0,298 bo‘lsa, 2019-yilda 0,312 gacha o‘shib, daromad taqsimotidagi tengsizlik kuchaygan. Shu bilan birga, Theil indeksi 0,155 dan 0,168 gacha, Atkinson indeksi 0,121 dan 0,129 gacha oshgan, Hoover indeksi esa 0,102 dan 0,114 gacha yetgan. Bu jarayon viloyatda resurslardan foydalanishdagi nomutanosiblikning ortib borayotganini ko‘rsatadi.

2020-yilda pandemiya ta‘siri bilan eng yuqori tafovut qayd etilgan: Gini 0,328, Theil 0,179, Atkinson 0,134 va Hoover 0,123 darajaga yetgan. Keyingi yillarda davlat siyosati, ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash mexanizmlari va hududiy rivojlanish strategiyalari hisobiga nomutanosiblik asta-sekin pasayib, 2024-yilga kelib Gini

ko'effitsiyenti 0,305 gacha, Hoover indeksi esa 0,106 gacha tushgan. Bu esa institutsional chora-tadbirlarning iqtisodiy xavfsizlikni mustahkamlashda ijobiy natija berganini ilmiy asosda tasdiqlaydi (3-jadval).

3-jadval

Namangan viloyati ayrim tumanlarining 2015-2024-yillar bo'yicha resurslardan foydalanish samaradorligi

Tumanlar	2015	2017	2019	2021	2022	2024
Namangan sh.	68.5	71.2	73.4	70.1	72.6	75.8
Chust	66.8	69.1	71.5	68.9	70.3	73.0
Kosonsoy	67.4	70.0	72.6	69.5	71.2	74.1
Pop	65.7	68.0	70.8	67.4	69.1	72.0
Uychi	66.0	68.5	71.0	68.1	70.5	73.5
To'raqo'rg'on	67.1	69.8	72.1	69.0	71.6	74.3
Norin	64.5	67.2	69.5	66.2	68.1	71.0
Uchqo'rg'on	65.2	68.1	70.4	67.0	69.4	72.2

Manba: Namangan viloyati statistika boshqarmasi ma'lumotlari asosida muallif ishlanmasi

Jadval ma'lumotlari shuni ko'rsatadiki, Namangan shahrida resurslardan foydalanish samaradorligi eng yuqori darajada shakllangan. 2015-yilda 68,5 foiz bo'lgan ko'rsatkich 2024-yilga kelib 75,8 foizga yetgan. Chust va Kosonsoy tumanlarida ham ijobiy tendensiya kuzatilib, 2024-yilda samaradorlik mos ravishda 73,0 va 74,1 foizni tashkil etgan. Eng past ko'rsatkich Norin tumanida qayd etilgan bo'lib, 2015-yildagi 64,5 foizdan 2024-yilda 71,0 foizgacha ko'tarilgan. Bu farqlar hududiy iqtisodiy xavfsizlik darajasida sezilarli tafovutlarni keltirib chiqargan.

2020–2021-yillarda pandemiya ta'siri tufayli barcha tumanlarda samaradorlik ko'rsatkichlari pasaygan. Masalan, Pop tumanida 2019-yilda 70,8 foiz bo'lgan ko'rsatkich 2021-yilda 67,4 foizgacha kamaygan. Biroq 2022-yildan boshlab barcha hududlarda resurslardan foydalanish ko'rsatkichlari barqarorlashib, o'sish tendensiyasiga qaytgan. 2024-yilga kelib tumanlar kesimida 71–76 foiz oralig'ida shakllangan samaradorlik mintaqada iqtisodiy xavfsizlikni tiklash va mustahkamlashda muhim rol o'ynaganini ko'rsatadi (4-jadval).

4-jadval.

Namangan viloyatida iqtisodiy xavfsizlik va resurslardan foydalanish o'rtasidagi korrelyatsiya

Ko'rsatkichlar	Korrelyatsiya koeffitsienti (r)
Tabiiy resurslardan foydalanish – Gini ko'effitsiyenti	-0.62
Mehnat resurslari bandligi – Theil indeksi	-0.58
Moliyaviy resurslardan foydalanish – Hoover indeksi	-0.65
Umumiy resurs samaradorligi – Iqtisodiy xavfsizlik	+0.71

Manba: Muallif hisob-kitoblari.

Jadval natijalariga ko'ra, tabiiy resurslardan foydalanish samaradorligi va Gini ko'effitsiyenti o'rtasida $-0,62$ darajadagi salbiy korrelyatsiya aniqlangan. Bu shuni anglatadiki, tabiiy resurslardan foydalanish darajasi ortgani sari daromad taqsimotidagi tengsizlik kamaygan. Mehnat resurslari bandligi va Theil indeksi o'rtasidagi $-0,58$

ko'rsatkich ham hududiy tengsizlikni yumshatishda mehnat resurslarining to'liq bandligi muhim rol o'ynashini ko'rsatadi.

Moliyaviy resurslardan foydalanish samaradorligi va Hoover indeksi o'rtasidagi $-0,65$ darajadagi kuchli salbiy bog'liqlik moliyaviy resurslarning samarali boshqaruvi hududiy nomutanosibliklarni sezilarli darajada kamaytirishini tasdiqlaydi. Eng muhim natija shundaki, umumiy resurs samaradorligi va iqtisodiy xavfsizlik o'rtasida $+0,71$ darajali ijobiy korrelyatsiya qayd etilgan. Bu esa resurslardan oqilona foydalanishning iqtisodiy xavfsizlikni mustahkamlashda strategik ahamiyatga ega ekanini ilmiy jihatdan tasdiqlaydi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Mazkur tadqiqotda Namangan viloyati va uning tumanlari misolida 2015–2024-yillarda resurslardan foydalanish samaradorligi hamda iqtisodiy xavfsizlik indikatorlari o'rganildi. Olingan natijalar hududiy rivojlanishda tabiiy, mehnat va moliyaviy resurslardan oqilona foydalanishning iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlashdagi hal qiluvchi ahamiyatini tasdiqlaydi. Shu asosda quyidagi ilmiy asoslangan xulosalar va amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi.

Birinchidan, 2015–2024-yillar davomida Namangan viloyatida tabiiy, mehnat va moliyaviy resurslardan foydalanish samaradorligi izchil o'sib borgan bo'lsa-da, ayrim yillarda (ayniqsa, pandemiya davrida) sezilarli pasayish kuzatildi. Bu esa resurslardan foydalanish darajasi mintaqaning iqtisodiy xavfsizligiga bevosita ta'sir etishini tasdiqlaydi.

Ikkinchidan, iqtisodiy xavfsizlik indikatorlari – Gini, Theil, Atkinson va Hoover ko'rsatkichlari hududiy nomutanosiblikning kuchayib borayotganini ko'rsatdi. 2020-yilda Gini koeffitsiyenti $0,328$ darajaga yetishi mintaqada daromad tengsizligi va resurslardan foydalanishdagi tafovutlar iqtisodiy xavfsizlikka jiddiy xavf tug'dirishini ilmiy asosda ko'rsatib berdi.

Uchinchidan, tumanlar kesimida resurslardan foydalanish samaradorligi o'zgaruvchan bo'lib, Namangan shahri va To'raqo'rg'on yuqori ko'rsatkichlarga ega bo'lgan bo'lsa, Norin va Pop tumanlari eng past samaradorlikka ega hududlar sifatida qayd etildi. Bu esa hududiy iqtisodiy xavfsizlik darajasida sezilarli tafovutlarni yuzaga keltirdi.

To'rtinchidan, korrelyatsion tahlillar resurslardan samarali foydalanish va iqtisodiy xavfsizlik o'rtasida kuchli bog'liqlik mavjudligini isbotladi. Masalan, moliyaviy resurslardan foydalanish samaradorligi va Hoover indeksi o'rtasida $-0,65$ darajali salbiy korrelyatsiya mavjudligi moliyaviy oqimlarni samarali boshqarish hududiy nomutanosibliklarni kamaytirishini ko'rsatdi.

Beshinchidan, umumiy resurs samaradorligi va iqtisodiy xavfsizlik o'rtasida $+0,71$ darajali ijobiy bog'liqlik aniqlangani, resurslardan oqilona foydalanishning iqtisodiy xavfsizlikni mustahkamlashda strategik determinant ekanini ilmiy asosda tasdiqladi.

Mazkur tadqiqot natijalari mintaqaviy resurslardan samarali foydalanish va iqtisodiy xavfsizlikni mustahkamlash uchun institutsional hamda strategik

mexanizmlarni kuchaytirish zarurligini ko'rsatdi. Shu bois quyida ilmiy asoslangan taklif va amaliy tavsiyalar taqdim etiladi.

Birinchidan, mintaqaviy resurslardan samarali foydalanish bo'yicha doimiy monitoring tizimini shakllantirish zarur. Bu tizim tabiiy, mehnat va moliyaviy resurslarning yilma-yil o'zgarishini kuzatib borishga, ularning samaradorligini baholashga hamda iqtisodiy xavfsizlik darajasiga ta'sirini aniq ko'rsatib berishga xizmat qiladi. Shu maqsadda yagona elektron platforma yaratilib, barcha hududiy statistik ko'rsatkichlar unda jamlanishi lozim.

Ikkinchidan, iqtisodiy xavfsizlik indikatorlari – Gini, Theil, Atkinson va Hoover ko'rsatkichlari rasmiy hududiy rivojlanish dasturlariga kiritilishi lozim. Bu orqali resurslardan foydalanishdagi nomutanosibliklar aniqlanadi, hududiy tafovutlarni yumshatishga qaratilgan aniq chora-tadbirlar ishlab chiqiladi. Ayniqsa, daromad tengsizligini kamaytirish, ijtimoiy adolatni ta'minlash va hududiy iqtisodiy xavfsizlikni mustahkamlash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishiga aylanishi zarur.

Uchinchidan, samaradorlik past bo'lgan tumanlarda resurslardan foydalanishni rag'batlantirishga qaratilgan qo'shimcha investitsiya dasturlari ishlab chiqilishi kerak. Bunda infratuzilma loyihalari, ishlab chiqarish klasterlari va kichik biznesni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratish muhimdir. Bu choralar resurslardan foydalanish darajasini oshirish bilan birga, hududlararo tafovutlarni kamaytirishga va iqtisodiy xavfsizlikni kuchaytirishga xizmat qiladi.

To'rtinchidan, institutsional mexanizmlarni kuchaytirish mintaqaviy iqtisodiy xavfsizlikning poydevori hisoblanadi. Davlat boshqaruvi, xususiy sektor va fuqarolik jamiyati o'rtasidagi hamkorlik kengaytirilishi, shaffof boshqaruv va hisobdorlik mexanizmlari joriy qilinishi zarur. Xalqaro tajribadan kelib chiqib, OECD va UNDP tomonidan qo'llanilgan ilg'or usullarni milliy sharoitga moslashtirish, resurslardan foydalanish samaradorligini oshirishda muhim strategik qadam bo'lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. United Nations Development Programme (UNDP). (2022). Human Development Report 2022: Uncertain Times, Unsettled Lives. New York: UNDP.
2. World Economic Forum (WEF). (2023). Global Risk Report 2023. Geneva: WEF.
3. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). (2021). OECD Regional Outlook 2021: Addressing COVID-19 and Moving to Net Zero Greenhouse Gas Emissions. Paris: OECD Publishing.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti PF-60-son 2022-yil 28-yanvar: "2022–2026-yillarda Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi Farmon <https://lex.uz/uz/docs/-5841063> .
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 23-oktyabr PF-5853-son "O'zbekiston Respublikasi qishloq xo'jaligini rivojlantirishning 2020-2030-yillarga mo'ljallangan strategiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi Farmoni <https://lex.uz/docs/-4567334>
6. North, D. C. (1990). Institutions, Institutional Change and Economic Performance. Cambridge: Cambridge University Press.

7. Sachs, J. D., & Warner, A. M. (1995). *Natural Resource Abundance and Economic Growth*. Cambridge, MA: National Bureau of Economic Research (NBER).
8. Milanovic, B. (2016). *Global Inequality: A New Approach for the Age of Globalization*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
9. OECD. (2021). *OECD Regional Outlook 2021: Addressing COVID-19 and Moving to Net Zero Greenhouse Gas Emissions*. Paris: OECD Publishing.
10. UNDP. (2022). *Human Development Report 2022: Uncertain Times, Unsettled Lives*. New York: United Nations Development Programme. <https://hdr.undp.org>
11. Abdukarimov, I. (2020). *Iqtisodiy xavfsizlik va mintaqaviy resurslardan foydalanish mexanizmlari*. Toshkent: Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar nashriyoti.
12. Mullabayev, B. (2021). *Mintaqaviy iqtisodiy rivojlanishda resurslardan foydalanish samaradorligini oshirishning institutsional asoslari*. Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti
13. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi 2022–2026 yillarda Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risidagi PF–81-son Farmoni.

Marketing

ilmiy, amaliy va ommabop jurnali

Muharrir:

Xakimov Ziyodulla Axmadovich

Ingliz tili muharriri:

Tursunov Boburjon Ortiqmirzayevich

Rus tili muharriri:

Kaxramonov Xurshidjon Shuxrat o'g'li

Musahhah:

Karimova Shirin Zoxid qizi

Sahifalovchi va dizaynerlar:

Sadikov Shoxrux Shuxratovich

Abidjonov Nodirbek Odijon o'g'li

2025-yil, sentyabr, 9-son

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar mas'ul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelavermasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga murojaat qilish mumkin. Ilmiy maqola, ommabop maqola, reklama, hikoya va boshqa ilmiy-ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

Elektron pochta:

info@marketingjournal.uz

Bot:

[@marketinjournalbot](https://t.me/@marketinjournalbot)

Tel.:

+998977838464, +998939266610

Jurnalning rasmiy sayti: <https://marketingjournal.uz>

Marketing jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi **Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2024-yil 04-oktabrdagi 332/5 sonli qarori** bilan milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali 2024-yil 15-martdan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **C-5669517** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan. **Litsenziya raqami: №240874**

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnalining xalqaro darajasi: **9710**. GOCT 7.56-2002 " Seriyali nashrlarning xalqaro standart raqamlanishi" davlatlataro standartlari talablari. **Berilgan ISSN tartib raqami: 3060-4621**